

4. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти: методичний посібник для вчителя / [Л.Масол, Н.Мирополюська, В.Рагозіна та ін.]; за наук.ред. Л.Масол. – К.: Педагогічна думка, 2010. – 232 с.

УДК 378.147+192.36

А. І. Омельченко

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

В статтє рассматрина категория «художественно - эстетическое мировоззрение», с позиций педагогики искусства. Данный феномен представлен как результат формирования художественной культуры старшеклассников.

Ключевые слова: *художественно-эстетическое мировоззрение, педагогика искусства, старшеклассники.*

The article rassmatrina kategoriya "art - aesthetic ideology" with pozitsiy pedagogiki art. This phenomenon is presented as a result of the formation of art culture of high school students.

Keywords: *artistic and aesthetic outlook, teaching art, high school students.*

Проблема формування художньо-естетичного світогляду старшокласників в останні роки привертає дедалі більше уваги педагогів і шкільних психологів, оскільки зрозуміло, що для його успішної адаптації в сучасному житті необхідною умовою є відповідний рівень сприйняття оточуючого світу. Питання формування світогляду висвітлені у роботах В. Сухомлинського, І. Зязюна, С. Соломахи, Л. Масол, О. Рудницької та інших. На думку вчених, саме в цей період формуються ціннісні орієнтації особистості, що характеризуються загостреним відчуттям до навколишніх подій, формуванням власної системи цінностей, тобто створюються умови для розвитку художнього мислення учнів.

Девід Гудінь у своїй роботі «Людина та її світогляд» зазначає, що світогляд – це система уявлень про світ, про нас самих і суспільство – як усвідомлених, так і неусвідомлених. У систему входять добре продумані та інтуїтивні, правильні і неправильні погляди на питання буття.

Критерієм успішності формування художньо - естетичного світогляду є здатність сприймати, перетворювати, зберігати та використовувати художньою інформацію, закарбовану у мистецьких творах з метою навчання та виховання учнівської молоді. Тому актуальною проблемою сучасної освіти є проблема розвитку художньо-естетичного світогляду особистості як «стрижня культури» (О.П. Рудницька), фокусу бачення світу людиною й усвідомлення свого місця в ньому, ставлення до довколишньої дійсності на рівні естетичного ідеалу, сформованого через сприйняття художнього образу.

Так, сфокусовані в мистецтві смисложитєві установки та орієнтири митця, його емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього буття визначають як художній світогляд. Він є результатом дії на уяву і почуття особистості художніх образів через особливу, притаманну кожному з видів мистецтва систему символів та знаків у процесі сприймання, оцінювання творів мистецтва та власної творчої мистецької діяльності. «Художній світогляд є складовою естетичної свідомості суспільства, що є сукупністю всіх понять, сприйняття, відчужань стосовно прекрасного і потворного, піднесеного і низького, трагічного і комічного у дійсності та мистецтві. Центральним аспектом цієї широкої і специфічної форми суспільної свідомості є поняття про красу, про її закони, що виявляються у природі, в мистецтві й в суспільно-історичній практиці» [1, 92].

Отже, розвиток художньо-естетичного світогляду є перш за все процесом формування й розвитку естетичної свідомості особистості, всіх її структурних елементів: художньо-естетичних почуттів, потреб, смаків, ідеалів, оцінок, ціннісних орієнтацій тощо.

Складне за своєю структурою утворення естетичної свідомості ґрунтується на естетичному відношенні людини до дійсності. Естетична свідомість зумовлена естетичною діяльністю, яка є процесом створення естетичних цінностей, зумовлює естетичні відношення, що відображають форми і прояви людської діяльності, детерміновані естетичною потребою. Сфера естетичного відношення не обмежується мистецтвом, але в мистецтві естетичне відношення відіграє визначну роль. Саме через естетичне відношення в образах мистецтва втілюються філософські узагальнення, моральні ідеали, суспільні і політичні ідеї, наукові і естетичні концепції тощо.

Цілком зрозуміло, що при цьому в естетичному відношенні рівною мірою переживаються і оцінюються як позитивні сторони дійсності, так і негативні. Естетичні відчуття формують відповідні потреби, які регулюють смак, що діє вже на початковій стадії, стихійно розвивається, але таким чином впорядковується. Подібне відбувається і з тими ідеальними уявленнями, які усвідомлюються і систематизуються як історично конкретний естетичний ідеал.

Показником розвитку естетичної свідомості, загальної естетичної та художньої культури особи і суспільства є розвиток та формування естетичних почуттів та потреб, які народжуються у спогляданні навколишньої краси, збагачуються і розвиваються при засвоєнні творів мистецтва у переживанні в формі художнього образу, як концентрованого вираження соціальної норми естетичного. Вони включають оцінку мистецького твору згідно з суспільним та особистим естетичними ідеалами, що дістає своє втілення в судженні смаку (у художньому смаку, зокрема, як у вищій формі естетичного смаку).

Як активний вияв естетичного відношення, смак відбиває властиві естетичній свідомості суперечності суспільного та індивідуального, раціонального та чуттєвого. Ці суперечності проявляються в процесі естетичної та художньої діяльності людини. Різноманітність смаків, їх суперечність дозволяє виробити інтегральний, загальнозначущий еталон естетичних та художніх уподобань людей у вигляді естетичного ідеалу, як уявлення про досконалу красу, гармонію людських стосунків, мету духовного зростання особистості. Смак особистості, який завжди співвідноситься з естетичним ідеалом, є критерієм естетичної та художньої оцінки - мірилом прекрасного в естетичному й художньому явищі.

Здатність діставати естетичне задоволення від діяльності, захоплюватися красою, цінувати прекрасне особливо виявляється у мистецькій (художній) діяльності особистості, формуючи художню потребу як соціально-естетичний феномен. Роль художньої потреби в розвитку художньо-естетичного світогляду особистості надзвичайно важлива, оскільки за допомогою мистецтва формується установка на естетичне відношення і сприйняття дійсності, на врахування і важливість естетичної специфіки.

Уявлення про зміст світогляду не залишаються незмінними. Вони розвиваються, ускладнюються і доповнюються під впливом відповідних життєвих умов. Кожний час диктує свої пріоритети в системі знань і ціннісних орієнтацій, виділяє головне і другорядне в них. І цілком очевидно, що докорінні зміни, які сталися в Україні, спричинили необхідність переосмислення філософської категорії світогляду, її інтерпретації, яка була б адекватною сучасному суспільству.

Підкреслимо, що саме поняття духовності розкриває потребу в пізнанні світу, смислу і призначення свого життя, орієнтацію на такий рівень культури, який характеризується ступенем опанування і повнотою реалізації загальнолюдських цінностей. Звідси випливає важливий висновок для філософії освіти щодо необхідності відродження гуманістичного світогляду як незмінної константи у розвитку цивілізації, критерія справжнього людського прогресу. Тут йдеться про формування таких якостей свідомості й діяльності людини, які акумулюють у собі знання і розуміння вищих духовних ідеалів, здатність керуватися ними на практиці.

У проблемі розвитку гуманістичного світогляду важливу роль відіграє національний чинник. Адже основу духовності кожної нації складає її самобутнє світосприйняття, що відображується в історичних подіях, традиціях, звичках, символах культури певного етносу.

Не випадково у постсоціалістичних країнах унаслідок модернізації суспільства невпинно зростають національні рухи. Вони і спричиняють необхідність відповідного перегляду педагогічних підходів до формування світогляду особистості, розвитку її культури.

Для України національний ренесанс має особливе значення. Проблема осмислення цього феномена є досить давньою. Вона розвивалась у контексті філософського українознавства на стику історії, етнопсихології, філософії, культурології, релігії. Саме в цих світоглядних системах опрацьовувався синтетичний погляд на свою етнічну спільноту. Згодом він набув визначення "національної ідеї", про яку кажуть тоді, коли народ починає усвідомлювати свою єдність, історичний характер, процеси свого становлення і розвитку, свою долю і призначення та робить їх предметом своєї свідомості.

Спільність людської цивілізації дає можливість стверджувати, що національна культура є однією з багатьох загальнолюдських цінностей, що звучать у світовому оркестрі культур, не втрачаючи своєї своєрідності. Культура завжди самобутня, вона має власний зміст і форму, є продуктом творчого генія народу і несе на собі печатку його історичної долі та національного характеру. Тільки за умов зростання індивіда в історико-етнічному оточенні нації стає можливим процес становлення культури особистості. Вона, як уже зазначалося, характеризується рівнем індивідуального осягнення духовних цінностей, їх перетворенням у неповторний внутрішній світ суб'єкта, суттєвою рисою якого є самосвідомість, зокрема національна самосвідомість. Саме вона визначає специфіку світосприйняття, образу мислення, здатність ідентифікувати себе з ментальністю народу, відчувати його "душу" в сукупності уявлень, поглядів, емоційних проявів.

Утім національна культура збагачується лише в процесі інтенсивного обміну з іншими культурами. Кращі зразки специфічного культурного творення залишаються в історії тоді, коли стають всесвітнім надбанням і оцінюються як національний внесок у міжнародний фонд. Тому внутрішнє багатство національної культури знаходить своє місце в полікультурному просторі загальнолюдських цінностей. Ця теза відповідає ідеї інтеграції України у світове товариство, що спрямовує освітні процеси на підготовку молодого покоління до цілісного сприйняття світової культури крізь призму національної самосвідомості.

У формуванні такого світогляду, який ґрунтується на розумінні самоцінності людської особистості, почутті власної гідності, національній самосвідомості, повазі до інших народів значну роль відіграють емоційні форми ставлення людини до навколишнього світу. Світогляд — це не лише система "чистих" абстрактно-логічних знань. Це система поглядів на життя, природу і суспільство, яка є емоційно забарвленою і виражає життєву позицію соціального суб'єкта, концентрує в собі й органічно поєднує думки, почуття, прагнення, внутрішню готовність діяти.

Це підтверджує і структура світогляду, що складається з елементів світорозуміння, світовідчуття, світоставлення, світосприймання. Неважко помітити, що останні три складові наведеної структури відтворюють емоційно-почуттєвий прошарок світогляду, який закріплює у свідомості людини знання, перетворюючи їх в особистісні переживання, стереотипи поведінки та відображає загальнокультурний зміст світоглядної свідомості, яка надана окремим індивідам. Цілком слушною є думка, що для успішного розвитку світогляду знання необхідно "пропустити" через почуттєвий рівень особистості, який розширює межі пізнання навколишнього світу, допомагає усвідомити його іманентне багатство, спонукає до ціннісного переживання явищ довкілля.

Формування художньо-естетичного світогляду забезпечують уроки художньої культури, які завжди спрямовуються на пізнання світу мистецтва. У мистецьких творах відбито різні типи світоспоглядання, психологічні й моральні особливості людини тієї чи іншої епохи, того чи іншого народу, "серцевину" його способу життя та мислення. Відображаючи буття з певних позицій, мистецтво виробляє ідеальні прообрази пізнавальної і предметно-практичної діяльності особистості. Художнім творам властива висока "чутливість" до всього, що відбувається навколо, до тих історичних зрушень, які тільки-но народжуються. Вони завжди узагальнюють і синтезують найсуттєвіші й найвизначніші

проблеми людського життя, викликають до них суспільний інтерес, а також обумовлюють можливість їх особистісного усвідомлення. Глибина мистецьких творів полягає в здатності акумулювати людський досвід, піднімаючи його до такого рівня, на якому він одночасно проявляється і як універсальна загальність, і як неповторна індивідуальність, завдяки чому стає доступним для засвоєння. Сприймаючи твори, людина пізнає духовні цінності суспільства, вони ж у свою чергу стають надбанням її власного досвіду. Тим самим мистецтво залучає суб'єкта до світу художньої реальності.

Вивчення творів мистецтва на уроках художньої культури, причетність до вселюдського досвіду допомагає кожній особистості виробити власну життєву позицію, усвідомити моральні зв'язки з іншими людьми і людством у цілому. Дотримуючись "норм" художньої культури в процесі сприйняття, людина змінює і свою власну сутність. Художня культура стає при цьому внутрішнім змістом реципієнта, його естетичним світом. Індивідуальний досвід художнього бачення розширюється і збагачується, почуття, смаки та потреби набувають культурно-естетичної форми.

Урок художньої культури – це урок людинознавства, суть якого полягає у зверненні до людини як носія творчої природи та її розвитку, наповнюваності процесу навчання живими почуттями, яскравими художніми образами, інтелектуально-емоційними "полями" культурних епох і стилів, на основі чого здійснюється набуття досвіду діалогічного художньо-естетичного пізнання світу. Своєрідність уроку «Художня культура» полягає в тому, що його неодмінною складовою є аудіо - та відео засоби. Практично на кожному уроці звучить музика, розглядаються слайди або репродукції картин, діафільми про життя і творчість письменників, композиторів, художників. Звичайно всі ці засоби розширюють світогляд старшокласника, роблять атмосферу на уроці більш творчою і цікавою.

Отже, беручи до уваги великий виховний потенціал уроків художньої культури та спираючись на основні положення педагогіки мистецтва, дійшли до таких висновків:

- 1) усі твори мистецтва, що вивчаються на уроках художньої культури, повинні бути сприйняті на емоційному рівні;
- 2) всі форми роботи необхідно спрямовувати на духовний розвиток учнів;
- 3) будь-який мистецький твір повинен сприяти формуванню світогляду та вихованню духовності старшокласників.

Література

1. **Гачев Г.Д.** Содержательность художественной формы / Г.Д.Гачев. – М., 1968. – 158 с.
2. **Гудінь Д.** Людина та її світогляд: для чого ми живемо, і яке наше місце у світі / Д. Гудінь, Дж. Леннокс // Груповий перекл. З рос. Зі звіткою з англ.. оригіналом під заг. ред.. М.А. Жука люка. – Київ, 2007. - 416 с.
3. **Основи викладання мистецьких дисциплін: [навчальний посібник] / за заг. ред. О.П. Рудницької. – К., 1998. - 183 с.**

УДК 373.5.015.311:111.852:73/76 (043.5)

І. В. Руденко

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ УЧНІВ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

В статті розглядаються можливості виховання учасників засобами образотворчого мистецтва в спільному проекті творчих колективів. Такий проект створюється на основі хеппенінгу з використанням евристичних питань, проведення творчої майстерської, майстер-класа, інтегративних художественних технік.

Ключеві слова: *інтерактивні форми образотворчого мистецтва, інноваційна художественна діяльність, хеппенінг, перформанс, інсталяція, евристичні питання.*